

lardan fıkıh ve hadis tahsil etti; Dârekut-nî'den de icâzet aldı. Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Amr ed-Dânî, İbn Hazm, İbn Abdülber en-Nemerî, Bâcî, İbnü'l-Hazzâ ve İbnü't-Tallâ' ondan istifade eden âlimlerden bazılarıdır.

Değişik görevlerde bulunan İbnü's-Saffâr, Batalyevs'e (Badajoz) kadı olarak gönderildi, bir müddet sonra bu görevi bırakınca buradaki Zehrâ Camii'ne hatip olarak tayin edildi, bu arada şûra üyeliği görevini de yürüttü. Daha sonra Kurtuba Camii imamlığı, bir süre de vezirlik yaptı. Bu görevden azledilince evine çekildiyse de ilerlemiş yaşına rağmen III. Hişâm tarafından 419'da (1028) Kurtuba kadılığına tayin edildi ve ölünceye kadar bu görevini sürdürdü. Hadis ilimleri ve fıkıh alanında iyi yetişmiş bir âlim, güzel konuşan bir vâiz olduğu, sūfiyâne şiirler yazdığı, zühd hayatına önem verdiği belirtilen İbnü's-Saffâr 28 Receb 429'da (6 Mayıs 1038) vefat etti ve İbn Abbas Kabristanı'na defnedildi.

İbnü's-Saffâr'ın kaynaklarda adı geçen eserleri şunlardır: *el-Muva'ab fi şerhi (tefsiri)'l-Muvaṭṭa', Fezâ'ilü'l-munḳatî'ine ilallâhi 'azze ve celle, et-Tesellî 'ani'd-dünyâ bi-te'mîli hayri'l-âhîrah, Kitâbü Tıbbi'l-kulûb eş-şâfi min elemi'z-zünûb, el-İbtihâc bi-maḥabbeti'l-lâhi te'âlâ, et-Teyâsîr ve't-tesbîb ve'l-iḥtişâş ve't-takrîb, Ünsü'l-vaḥîd, Fezâ'ilü'l-enşâr, Kitâbü'l-Mu'ammerîn, Fezâ'ilü'l-müteheccidîn, Du'â'ü's-şâlihîn, Kitâbü Maḥabbeti'llâh, Kitâbü'l-Mevâkıf, Mesâ'ilü İbn Zerb, el-Müci-zü'l-kâfi, Kitâbü'l-'İbâd, Kitâbü'l-Mustaşriḥîne bi'llâhi sübhânehü ve te'âlâ 'inde nüzûli'l-belâ, Kitâbü'l-Ḥikâ-yât.*

BİBLİYOGRAFYA :

Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, II, 613; Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Maṭmaḥu'l-enfûs ve mesraḥu't-te'ennûs fi müleḥi ehlil-'Endelûs* (nşr. M. Ali Şevâbîke), Beyrut 1403/1983, s. 59-60; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, IV, 739; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 287; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1410/1989, III, 981-982; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis* (Ebyârî), II, 688; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 159; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVII, 569-570; Nübâhî, *Târîḫu kuḍâtil-'Endelûs* (nşr. Meryem Kâsım Tavîl), Beyrut 1415/1995, s. 126-127; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, II, 374-375; İbn Kunfûz, *Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 238; Keşfü'z-zunûn, I, 495; II, 1707; *Hediyyetü'l-'ârifîn*, II, 572; *İzâḫu'l-meknûn*, I, 285-287; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, XIII, 348-349; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 262; Hasan Yûsufî Eş-kûrî, "İbn Şaffâr", *DMBİ*, IV, 112-113.

ALİ OSMAN KOÇKUZU

İBNÜ'S-SAGİR

(ابن الصغیر)

(ö. 290/903'ten sonra)

Rüstemiler devri tarihçisi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. *Aḥbârü'l-e'immeti'r-Rüstemiyyîn* adlı eserini yazdığı 290 (903) yılında çeyrek asır önce Rüstemiler'in merkezi Tâhert'e yerleştiği tahmin edilmektedir. Eserde, Rüstemiler'den İmam Ebü'l-Yakzân döneminin (874-894) bir kısmını idrak ettiğini ve meclisinde bulunduğunu söylemesi onun Tâhert'e başka bir yerden gelmiş olması ihtimalini güçlendirmektedir. Kûfe, Basra ve diğer şehirlerden Tâhert'e gelip yerleşenlerin çokluğundan bahsetmesi ve Tâhert'in yerlileri olan İbâzî Hâricileri'yle ilişkilerinden söz ederken onlardan biri olmadığını belirten ifadeler kullanması da bu görüşü desteklemektedir. İbnü's-Sagîr'in Mâlikî veya mutedil bir Şîî olduğu rivayet edilmekle birlikte Şî'a'ya mensup olma ihtimali daha kuvvetlidir. Kitabında İbâzî karşıtı bazı ifadeler yer alsa da İbâzîler'e karşı düşmanca bir tavır takınmamıştır. Hakkında araştırma yapanlar, onun aktardığı haberlerin doğruluğuna önem veren ve olayları objektif bir şekilde değerlendiren tenkitçi zihniyete sahip bir tarihçi olduğu konusunda birleşirler.

Aḥbârü'l-e'immeti'r-Rüstemiyyîn, Tâhert Rüstemileri'ne dair Hâriciler'den Ebü Zekeriyâ el-Vercelânî'nin *es-Sîre ve aḥbârü'l-e'imme* (Kitâbü Siyeri'l-e'imme ve aḥbârihim, *Târîḫu Ebî Zekeriyâ*) adlı eserinden sonra en önemli kaynaktır. İbnü's-Sagîr, Rüstemiler'in İbâziyye kolunun ikinci imamı Abdülvehhâb b. Abdurrahman'dan (787-823) altıncı imam Ebü Hâtim Yûsuf b. Muhammed'e (894-895, 899-907) kadar geçen dönemde çok geniş bir şekilde anlatmıştır. Kitap, Ebü Hâtim Yûsuf devri olayları tamamlanmadan sona ermektedir. Müellif eserinde sadece Tâhert tarihini ele almış, şehrin civarında cereyan eden hadiselerle neredeyse hiç yer vermemiştir, anlattığı olayların tarihini de nâdiren kaydetmiştir. Fâtımîler adına faaliyette bulunan İsmâilî dâisi Ebü Abdullah eş-Şîi'nin 296'da (909) Kuzey Afrika'da yaptığı tahribattan söz etmemesi müellifin bu tarihten önce öldüğünü göstermektedir. İbnü's-Sagîr, Rüstemiler'in kuruluşundan kendisinin Tâhert'e gelişine kadar olan dönemle ilgili kısmı İbâzîler'den dinlediklerine, bundan sonraki bölümü ise kendi gözlemlerine dayanarak anlatmıştır. Eser Ebü Zekeriyâ

el-Vercelânî, Ebü'l-Kâsım İbrâhîm el-Berrâdî ve Ebü'l-Abbas eş-Şemmâhî tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.

Aḥbârü'l-e'immeti'r-Rüstemiyyîn, Aussi de Calassanti Motylinski tarafından yapılan Fransızca tercümesiyle birlikte (*Chronique d'Ibn Şaghir sur les imams rostemides de Tahert*) *Zikru ba'zi'l-aḥbâr fi'l-e'immeti'r-Rüstemiyyîn men-ḳül min İbni's-Şagîr* adıyla neşredilmiş (*Actes du XIVe congrès international des orientalistes, Alger 1905* içinde, Paris 1908, s. 3-132), bu neşirde yer alan Arapça metin daha sonra *Mecelletü'l-'Ulûmi'l-insâniyye*'de yeniden yayımlanmıştır ("Les cahiers de Tunisie: Revue des sciences humaines faculté de lettres de Tunisie", XXIII/91-92 [Tunus 1975], s. 315-368). Eseri Muhammed Nâsir ve İbrâhîm Behhâz da neşretmiştir (Beyrut 1406/1986).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Sagîr, *Aḥbârü'l-e'immeti'r-Rüstemiyyîn* (nşr. Muhammed Nâsir - İbrâhîm Behhâz), Beyrut 1406/1986, nesredenin girişi, s. 5-27; Muhammed Mübârek el-Mîlî, *Târîḫu'l-Cezâ'iri'l-ḳadîm ve'l-ḥadîs*, Cezayir 1350, II, 69; Mahmûd İsmâil, *el-Havâric fi'l-Mağribi'l-İslâmî*, Beyrut 1976, s. 9; Ch. A. Julien, *Histoire de l'Afrique du nord: Tunisie-Algérie-Maroc*, Paris 1980, II, 34-38; T. Lewicki, "Les historiens, biographes et traditionnistes ibadites-wahbités de l'Afrique du nord du VIIIe au XVIe siècle", *FO*, III (1961-62), s. 105-106; a.m.f., "Ibn al-Şaghir", *El²* (İng.), III, 924; Vedâd el-Kâdî, "İbnü's-Şagîr: Müverriḫu'd-devleti'r-Rüstemiyye", *Mecelletü'l-Asâle*, sy. 45, Kostantine 1387/1977, s. 40 vd.

SABRİ HİZMETLİ

İBNÜ'S-SÂİ

(ابن الساعى)

Ebû Tâlib Tacüddîn Ali b. Enceb b. Osmân el-Hâzin el-Bağdâdî (ö. 674/1276)

Iraklı tarihçi.

14 Şâban 593'te (2 Temmuz 1197) Bağdat'ta doğdu. İbnü's-Sâî diye meşhur olmasının sebebi bilinmemektedir. Bazan İbnü's-Sââtî şeklinde kaydedilirse de bunun yanlış olduğu anlaşılmaktadır (*Nisâ'ü'l-ḥulefâ*, nesredenin girişi, s. 15-16). İbnü's-Sâî, genç yaşta Sühreverdiyye tarihinin piri Şehâbeddin es-Sühreverdi'ye intisap etti; 608 (1211-12) yılında ondan hırka giydi. Ebü'l-Yûmn el-Kindî, Ebü'l-Bekâ el-Ukberî, İbnü'd-Dübeysî, İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî ve İbn Ebü'l-Hadîd gibi âlimlerden kıraat, hadis, tefsir, fıkıh, tarih ve edebiyat dersleri aldı. Nizâmiye ve Müstansırıyye medreselerinde hafız-ı kütüb olarak çalışan İbnü's-Sâî, hâlifeler ve diğer devlet adamlarıyla kur-

duğu iyi ilişkiler sayesinde birçok bilgi ve sergaye ulaşma imkânı buldu. Bu görevi sırasında başta tarih olmak üzere çeşitli alanlarda eserler telif etti. Abbâsîler'in yıkılışına ve Bağdat'ın Moğollar tarafından istilâsına şahit oldu. Kitaplarını Nizâmiye Medresesi'ne bağışladı. 20 Ramazan 674'te (8 Mart 1276) Bağdat'ta vefat etti. İbnü'l-Fuvatî, Zehebî, Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, Ali b. İsâ el-Hazrecî ve Safedî gibi tarihçiler onun eserlerinden faydalanmışlardır. İbnü's-Sâî'nin kıraat, hadis, tefsir ve fıkıhla da ilgilendiği, ayrıca şiir yazdığı kaydedilmektedir. Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî ve İbnü'l-Fuvatî onun talebeleridir.

Eserleri. 1. *el-Câmi'u'l-muhtaşar fî 'unvânî't-tevârih ve 'uyûnî's-siyer*. Kronolojik sıraya göre düzenlenen hacimli bir eser olup sadece 595-606 (1199-1209) yıllarını ihtiva eden IX. cildi günümüze ulaşmış ve Mustafa Cevâd tarafından neşredilmiştir (Bağdad 1353/1934). Kitabı İbnü'l-Fuvatî bir zeyil yazmıştır. 2. *Cihâtü'l-e'immeti'l-hulefâ' mine'l-harâ'ir ve'l-imâ'*. Abbâsî halifelerinin meşhur eşlerine ve câriyelerine dair olup bazı emîr ve Selçuklu sultanlarının hanımlarına da yer verilmiştir. Mustafa Cevâd eseri *Nisâ'ü'l-hulefâ'* adıyla yayımlamıştır (Kahire 1993). 3. *el-Ma'lemü'l-Atâbekî*. Zengîler'le ilgili olan eser Atabeg II. Nüreddin Arslanşah'a sunulmuştur (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1741). Berlin Staatsbibliothek'te bulunan (nr. 9776 [Sprenger, nr. 52]) başı ve sonu eksik bir yazmanın bu eser olduğu tahmin edilmektedir (Patton, CXXXVIII/1 [1988], s. 148). 4. *Ahbârü'l-hulefâ'* (*Keşfü'z-zunûn*, I, 26, 293). İbnü's-Sâî'ye nisbet edilerek yayımlanan *Muhtaşaru Ahbârü'l-hulefâ'* (Bulak 1309) bu eserin muhtaşarı olmadığı gibi müellife de ait değildir (*Nisâ'ü'l-hulefâ'*, neşredenin girişi, s. 24; Abbas el-Azzâvî, I, 94).

İbnü's-Sâî, bunlardan başka Nâsir-Lidînillâh'tan Müsta'sım-Billâh'a kadar son dört Abbâsî halifesine dair biyografiler kaleme almış, İbnü'n-Neccâr'ın Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâd'*'ine yaptığı zeyle ve İzzeddin İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil*'ine birer zeyil yazmış, Harîrî'nin *el-Makâmât*'ını şerhetmiştir. Onun kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *el-Înâs bi-menâkibi'l-hulefâ' min Benî 'Abbâs*, *Ahbârü'l-vüzerâ'*, *Ahbârü'l-üdebâ'*, *Ahbârü kuğâti Bağdâd*, *el-İzâh 'ani'l-eĥâdişî's-şihâh*, *el-Eĥâdişü's-semâniyetü'l-gâliye fî's-gümâniyeti'l-âliye*, *el-Meşyeha*, *el-Menâkıbü'l-âliyye li-müderrişî'l-medreseti'n-Nizâmiyye*, *Leĥâ'ifü'l-me'ânî fî şu'arâ'i zamânî*, *Muhtaşaru Tefsiri'l-*

Beĥavî, *Ahbârü'l-Hüseyn b. Mansûr el-Hallâc*, *Ĥabakâtü'l-fukahâ'*, *el-Muĥib ve'l-mahbûb*, *el-Ĥaş 'alâ talebi'l-veled*, *Kitâbü'z-Zühhd* (ayrıca bk. *Nisâ'ü'l-hulefâ'*), neşredenin girişi, s. 23-32).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Sâî, *Nisâ'ü'l-hulefâ'*: *Cihâtü'l-e'immeti'l-hulefâ' mine'l-harâ'ir ve'l-imâ'* (nşr. Mustafa Cevâd), Kahire 1993, neşredenin girişi, s. 12-32; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1469; *el-Havâdişü'l-câmi'a* (nşr. Mustafa Cevâd), Bağdad 1351/1932, s. 386; İsnvî, *Ĥabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 70-71; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 170; İbn Kâdî Şühbe, *Ĥabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 140-141; Sehâvî, *el-İ'lân bi't-tevbiĥ*, s. 54-56, 184, 201, 305, 324; Dâvûdî, *Ĥabakâtü'l-müfessirin*, I, 394; *Keşfü'z-zunûn*, I, 26, 278-279, 293; II, 1741; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 343-344; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 590-591; Abbas el-Azzâvî, *et-Ta'rîf bi'l-mü'erriĥin fi 'ahdi'l-Moĥol ve't-Türkmân*, Bağdad 1376/1957, I, 90-95; G. Vajda, *Le dictionnaire des autorit s de Abd al-Mu'min ad-Dimy ti*, Paris 1962, s. 71; Nâci Ma'r f, *T riĥu 'ulem i'l-Mustaşriyye*, Kahire 1396/1976, II, 337-339; N veyhiz, *Mu'cem l-müfessirin*, I, 356; Şâkir Mustafa, *et-T riĥu'l-Arab i ve'l-mü'erriĥ n*, Beyrut 1993, IV, 305-311; J. Somogyi, "İbn al-Jauz i's School of Historiography", *AO*, VI/1-3 (1956), s. 210-212; Douglas Patton, "İbn al-S i's Account of the Last of the Zangids", *ZDMG*, CXXXVIII/1 (1988), s. 148-158; F. Rosenthal, "İbn al-S i", *EP* (İng.), III, 925-926; S dik Secc di, "İbn S i", *DMB*, III, 655-657.

SABRİ HİZMETLİ

İBNÜ'S-SÂİB el-KELBİ

(bk. KELBİ, Muhammed b. Sâib).

İBNÜ'S-SÂİĞ et-TÜCİBİ

(bk. İBN BÂCCE).

İBNÜ'S-SÂİĞ ez-ZÜMÜRRÜDİ

(İbn el-S n n)

Eb  Abdill h Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahm n b. Ali ez-Z m rr di ( . 776/1375)

Hanefi fakihii.

Bazı kaynaklarda doĥum tarihi 708 (1308) olarak verilmekle birlikte İbnü'l-Cezer , bizzat kendisinden naklen 704 (1304) yılında Kahire'de dünyaya geldiĥini bildirmektedir (*G yet 'n-Nih ye*, II, 163). Takyy ddin İbnü's-S iĥ'den kıraat, Al eddin el-Konev  ile Hatîb el-Kazv n 'den me n  ve bey n, Fahreddin Osman b. Ali ez-Zeyl , T ceddin İbnü't-T rkm n , Al eddin İbnü't-T rkm n  ve İbn Abdülhak el-V s t 'den fikh okudu. Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizz , Birez l  ve İbn Seyyid n s gibi âlimlerden hadis dinledi. Bu ilim-dallarında kendisini iyi yetiştirdi ve d ne-

minin seĥkin Hanefi fakihlerinden biri oldu. 728'de (1328) Konev 'nin kadil k görevinde bulunduĥu Dimaşk'a giderek bir süre Emevi Camii'nde nahiv ve kıraat dersleri verdi. Daha sonra Kahire'ye dönüp Eb  Hayy n el-Endel s  ile Şehâbeddin İbnü'l-Murahhil'in ders halkasına katıldı. Safedî'nin teşvikiyle çalışmalarını edebiyat ve şiir üzerinde yoĥunlařtırdı. İbn Tolun Camii ve el-Medresetü'l-Eřrefiyye'de müderris olarak görev yaptı. Talebeleri arasında Muhammed b. Eb  Bekir İbn Cem a ve İbnü'l-Cezer  gibi meşhur  limler vardır. Devlet adamlarına yakınlıĥı ile tanınan İbnü's-S iĥ 765 (1364) yılında d r l dl m ft l ĥ ne, Receb 773'te (Ocak 1372) kazaskerliĥe getirildi. Büyük bir miras bırakarak 13 Şâban 776 (17 Ocak 1375) tarihinde vefat etti ve T rbet 's-S fiyye'ye defnedildi.

Eserleri. *el-Mirk t fi i'r bi "L  il he illall h"* (nşr. Mahmûd Receb M s  el-M zeyyin, Tanta 1991); *el-V z 'l-b hir fi ref'i ef' li'z-z hir* (nşr. Cem l Abd l t  Muhaymer, Kahire 1985); *el-Menĥet 'l-Muĥaymer fi (fev 'ide / kav 'ide tete' lak bi)'l-Kur' n 'l-azim* (Berlin Staatsbibliothek, nr. 4601); *Şerĥu'l-Em li* ( ř 'nin kel m ilmine dair manzum eserinin şerhidir, Süleymaniye Ktp., L leli, nr. 1799,

İbnü's-S iĥ ez-Z m rr di'nin *er-Rakm 'ale'l-Bürde* (Şerĥu Kařidet 'l-bürde) adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., L leli, nr. 1799/1)

